

Texten ingår i:

Anna Angelin (red.) och Torbjörn Hjort (red.)

Socialt arbete i förändring – utmaningar och villkor inom utbildning, forskning och praktik

Sid. 429-441

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.180.c484>

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovspersoner måste anges.

ISBN: 978-91-7895-545-9

ISBN (elektroniskt): 978-91-7895-546-6

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.180>

© Författarna och Socialhögskolan, Lunds universitet, 2022

Redaktörer: Anna Angelin och Torbjörn Hjort

Adress: Lunds universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

Socialt arbete i förändring

*– utmaningar och villkor inom utbildning,
forskning och praktik.*

Jubileumsbok 2022

ANNA ANGELIN & TORBJÖRN HJORT (red.)

Utdrag kapitel 20 sid. 429-441

ISBN: 978-91-7895-545-9

© Författarna och Socialhögskolan, 2022

Redaktörer: Anna Angelin & Torbjörn Hjort

Adress: Lunds Universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

20. Etnifiering av social utsatthet

ANNA ANGELIN
TORBJÖRN HJORT
MARCUS KNUTAGÅRD
TOVE SAMZELIUS

Inledning

En allt större andel av de som befinner sig i socialt utsatta situationer i Sverige utgörs idag av människor med utländsk bakgrund. Hur påverkar det synen på och förståelsen för social utsatthet? Hur kan detta i sin tur komma att påverka socialpolitiska åtgärder? Även om en grupp bara är något större än de övriga kan denna grupp i medial och politisk retorik ändå bli helt dominerande vad gäller förståelsen av social utsatthet. Vilken bild av social utsatthet som dominerar påverkar i sin tur synen på problemens karaktär och orsaker och därmed också hur de bör hanteras. Historiskt sett har bilden av social utsatthet och förslag på hur sociala problem ska åtgärdas varierat. För 150 år sedan utgjorde den tandlöse åldringen till stor del bilden av fattigdom och social utsatthet i Sverige. Om vi förflyttar oss fram till de sista decennierna på 1900-talet är det i stället den ensamstående mamman som får utgöra bilden av framför allt ekonomisk utsatthet, såväl nationellt som internationellt. Exempelvis fick begreppet *welfare mothers* ett starkt genomslag i USA, både politiskt och medialt. Idag, inte minst i en europeisk kontext, är bilden av ekonomisk och social utsatthet ofta en utomeuropeisk person.

Socialpolitiska forskare har länge visat att social utsatthet, i synnerhet fattigdom, är ett allt mer etnifierat fenomen. Detta kan bland annat förklaras genom dess omfattning, effekten av diskriminering och rasism, samt etnisk stereotypisering. Ruth Lister (2020) menar att dessa faktorer samverkar i en etnifieringsprocess som å ena sidan stereotypifierar utrikesfödda som ”bidragsberoende” inom vad som beskrivs som en individualistisk snarare än strukturell analys av fattigdom. Å andra sidan, påpekar hon, kan detta leda till en stigmatisering av människor som har behov av välfärdspolitiska stöd

genom en rasistisk associering av bidrag med utrikes födda. Som exempel nämner hon hur den politiska och mediala bilden av *welfare mothers* kom att fokusera på svarta, ensamstående mammor som porträtterades som en börda för det amerikanska välfärdssystemet och individuellt ansvariga för sin marginaliserade position. Stereotypisering och stigmatisering av en specifik grupp underbyggde sedan de välfärdspolitiska reformer som drevs igenom under 1990-talet, bland annat genom förstärkta aktiveringskrav och nedskärningar i bidragssystem riktade till fattiga barnfamiljer (Orloff, 2002).

I detta kapitel vill vi genom några nedslag diskutera hur en demografisk förändring av vilka som är fattiga även kan innebära en förändrad bild, och därmed en förändrad förståelse av social utsatthet. Hur kan det tänkas påverka den välfärdsstatliga hanteringen och bemötandet av de olika problematiker som ofta förknippas med social utsatthet, nämligen fattigdom och hemlöshet? Den utomeuropeiske flyktingens sociala utsatthet förklaras i dagens Sverige till stora delar av bristande integration. I detta sammanhang läggs delar av förklaringen på samhällets integrationsförmåga, men en stor del av orsakerna förläggs också på individen själv. Vilka konsekvenser kan detta tänkas få för vilka socialpolitiska reformer som föreslås och för de individer som berörs?

Fattigdom och socialbidrag

Under det senaste decenniet har det skett förskjutningar och förändringar när det gäller grupper med låga inkomster (jfr SOU 2020:46). Enkelt uttryckt kan man säga att fattigdomen består men föremålen växlar. Andelen utrikes födda, och då även med flyktingbakgrund, har ökat och det finns olika förklaringar till detta – de omfattande flyktingströmmarna 2015–2016, svårigheter att komma in på arbets- och bostadsmarknaden, bristande tillgång till generella välfärdssystem etc. En övergripande förändring de senaste decennierna är att den relativa fattigdomen ökat kraftigt när de allra flesta fått betydande ekonomiska förbättringar samtidigt som utvecklingen för de med lägst inkomster tydligt släpat efter. Utfallet av detta blir en klart ökad inkomstjämlighet där avståndet mellan de som är i stabilt lönearbete och de som är i behov av ersättning från välfärdssystemen – eller har en låg förvärvsgrad – blivit alltmer markant. Den kategori som framträder tydligast är utrikes födda

som löper nästan fyra gånger högre risk än svenskfödda att hamna i relativ fattigdom samt är kraftigt överrepresenterade utifrån mer direkta fattigdomsmått. Exempelvis saknar 41 procent en kontantmarginal jämfört med 14 procent bland svenskfödda (Mood & Jonsson, 2019 s. 31–32).

För några år sedan minskade försörjningsstödet något men har nu under det senaste året ökat igen. Det finns en oro bland kommunerna att övergången från etableringsstöd till försörjningsstöd för de flyktingar som anlände till Sverige vid 2015/2016 kommer att öka kostnaderna ytterligare. I en prognos från Sveriges kommuner och regioner (SKR) över de närmaste åren räknar man med att försörjningsstödet för flyktingar kommer att öka från 3,9 miljarder 2015 till 6,9 miljarder år 2025. I samma prognos räknar SKR med att andelen flyktingar bland de som uppbär försörjningsstöd kommer att öka från 37 till 55 procent (Sydsvenskan 2018). Utifrån resonemang som dessa förstärks bilden av socialbidragstagaren som en person med flyktingbakgrund.

Den grupp som idag utgör de fattiga eller ekonomiskt utsatta består alltså till högre grad av utrikes födda personer. Detta innebär att politiska och mediala diskussioner om denna grupp, till exempel om ekonomiskt bistånd, arbetslöshet och bostadsproblem, i högre grad än tidigare överlappar diskussioner om bristande integration. Förklaringar och åtgärder i förhållande till exempelvis försörjningsstöd tenderar att uppehålla sig kring problem rörande nödvändigheten av etablering och andra aspekter som rör integration av utrikes födda (jfr Sahlin, 2018). Den socialpolitiska förståelsen av fattigdom, dess orsaker och konsekvenser vrids på så vis i en annan riktning än tidigare. I detta sammanhang är det också viktigt att placera in denna utveckling i en politisk och opinionsmässig kontext där frågan om flyktingar har blivit betydligt mer laddad och polariserad. Detta tydliggörs till exempel genom den debatt som rör hur socialtjänsten förhåller sig till ”papperslösa” när det gäller ekonomiskt stöd (jfr Nordling, 2017).

En möjlig konsekvens av detta är att en förändrad bild av socialbidragstagaren underlättar eller legitimerar en restriktivare linje med ökad kontroll och ökade krav på motprestationer. Denna utveckling skulle av många kunna anses vara rimlig om socialbidragshanteringen i allt högre grad förstås genom ett integrationsraster, där den tänkta mottagaren är en förhållandevis nyanländ person eller familj. Två områden där denna överlappning blivit förhållandevis tydlig är inom försörjningsstödet och inom arbetet med hemlös-

het. Det finns fog för tanken att allmänhetens bild av dessa insatser till relativt stor del riktar sig mot personer som är utrikes födda och tillhör någon av de flyktingströmmar som nått Sverige under de senaste decennierna. Det är förhållandevis tydligt att detta har påverkat den politiska och mediala diskussionen om orsaker bakom och åtgärder för att hantera fattigdom (jfr Sahlin, 2018). I vad mån en ökad restriktivitet och ökade krav på en mer kontrollerande och skyldighetsfokuserad välfärdsapparat kan kopplas till en mer etnifierad bild av fattigdomen är en empirisk fråga. Den utveckling som lyfts fram påverkar dock olika aktörer på olika sätt, de som befinner sig i en utsatt ekonomisk situation och vänder sig till olika verksamheter för hjälp upplever utvecklingen på ett (eller flera) sätt och de som hanterar dessa verksamheter upplever den på ett annat.

När det gäller försörjningsstöd pekar forskningen mot en generellt ökad restriktivitet och att man från socialtjänsten ställer högre krav på motprestationer på de som söker och uppbär försörjningsstöd (Hjort, 2019). Under våren 2022 lade den socialdemokratiska regeringen fram ett förslag om införande av aktivitetsplikt för långvariga mottagare av försörjningsstöd och en utredning kring en förändring av socialtjänstlagen i detta avseende tillsattes. Initiativet motiverades utifrån behov av integration samt att bryta isolering. Vidare tycks det ha skett en individualisering i så måtto att orsaker till ekonomisk utsatthet alltmer tillskrivs den enskilde medan tidigare förklaringsmodeller, som mer lyfte fram strukturella förklaringar, har tonats ner. Likaså har ett flertal lagstiftningsinitiativ och offentliga utredningar som fokuserar på förekomst av bidragsfusk och hur detta skall motverkas presenterats.

Forskning visar att det är svårare för utrikes födda att ta steget in på arbetsmarknaden trots likvärdiga meriter (Vernby & Dancygier, 2018). Här förläggs alltså ett visst ansvar på hur arbetsmarknaden tenderar att fungera, till exempel genom diskriminering. När det gäller utomeuropeiska personer med socialbidrag tenderar argumentationen i högre grad fokusera på den enskilde och individuella brister och tillkortakommanden som bristande utbildning och språksvårigheter, men också bristande motivation och incitament. Här skulle man kunna tala om en sammanlänkad förklaringsmodell som både innehåller etnifiering och ett tydligare fokus på individuella orsaker.

Ett grundläggande ställningstagande avseende inställningen till den ökade andelen utrikes födda i landet är den uttalade politiska målsättning om kraftigt minskad invandring, inklusive arbetskraftsinvandring, som ett flertal

riksdagspartier ställer sig bakom. En politisk utveckling som varit tydlig under senare år och som intensifierats under valåret 2022 är ett allt mer uttalat fokus på politiska initiativ och krav som särskiljer och specifikt inriktas mot invånare med utländsk bakgrund. Tydligare krav på ytterligare kvalificering i form av lönearbete för rättigheter inom diverse välfärdssystem är ett sådant exempel, liksom förslag på högre krav avseende språk- och samhällskunskap som villkor för medborgarskap. Den grupp som allra tydligast lyfts fram i politisk retorik är utlandsfödda kvinnor och fokus på insatser riktade mot dem motiveras utifrån att de är den grupp som är hårdast drabbad av arbetslöshet. Ett minskat barnafödande bland gruppen är en uttalad målsättning då det uppfattas vara avgörande för ökad förvärvsgrad. Under våren 2022 gav regeringen i uppdrag till myndigheter som arbetar med utlandsfödda kvinnor att de skall informera om familjeplanering och tydliggöra konsekvenser av att föda många barn. Arbetsmarknads- och jämställdhetsminister Eva Nordmark klaggjorde under våren 2022 att man inte skall skaffa fler barn än man kan försörja och öppnade även upp för att fasa ut barnbidragets flerbarnstillägg, då det uppfattades ha en arbetsmarknadsmässigt inlåsande effekt att ge högre ersättning till de med många barn.

Från såväl civilsamhällets barnrättsorganisationer som välfärdsforskning lyfts farhågor om att politiska reformer där sanktioner eller villkorade ersättningar genomförs riskerar att ge konsekvenser i form av högre barnfattigdom. Dessa hushålls levnadsvillkor är ofta redan präglade av prekära omständigheter som även genererar en specifik utsatthet vid konjunkturförändringar. Under 2022 års inflation innebar snabbt ökande kostnader för livsnödvändigheter ytterligare press på dessa hushåll som redan tidigare saknade marginaler. Erfarenheter från exempelvis Storbritannien visar att policyreformer som syftar till minskat barnafödande i utsatta hushåll ofta får en direkt konsekvens i form av ökad barnfattigdom. År 2015 lanserades en lagstiftning som innebar att hushåll med behovsprövade bistånd som valde att skaffa fler än två barn (efter år 2017) inte längre var berättigade till vissa former av skatteavdrag eller ekonomiskt stöd för det tredje barnet och dess efterföljande syskon (Hobson, 2022). Reformen var kontroversiell och ifrågasattes då den ansågs försvåra levnadsvillkoren för redan utsatta barn samt att den i oproportionerlig utsträckning försämrade villkor för de etniska och religiösa grupper som oftare har stora familjer. Dessa hushåll har ofta sedan tidigare

en högre ekonomisk utsatthet varför reformen kritiserades för att förstärka existerande ojämlikheter (ibid.).

Hemlöshet

Etnifiering av grupper som befinner sig i en socialt utsatt situation har blivit allt mer påtaglig även inom hemlöshetsområdet. Andelen personer som befinner sig i en hemlöshetssituation och som har utländsk bakgrund har ökat stadigt. Enligt Socialstyrelsens senaste nationella hemlöshetsräkning var andelen personer med utländsk bakgrund 43 procent 2017. Detta kan jämföras med att det vid den första kartläggningen 1993 endast var 23 procent med utländsk bakgrund. Socialstyrelsens definition av hemlöshet är indelad i fyra hemlöshetssituationer: (1) Akut hemlöshet; (2) Institutionsvistelse och stödboende; (3) Långsiktiga boendelösningar; (4) Eget ordnat kortsiktigt boende (Socialstyrelsen, 2017).

I jämförelse med våra nordiska grannländer kan vi se att en viktig orsak till hemlöshet är fattigdom. Över en femtedel av samtliga personer som ingår i den senaste kartläggningen är hemlösa enbart på grund av att de saknar en egen bostad. Mindre än tio procent av hemlöshetspopulationen hade någon form av inkomst från lönearbete och nästan hälften uppbar sin försörjning genom försörjningsstöd (Knutagård, 2019). Sambandet mellan fattigdom och hemlöshet är ännu starkare för barnfamiljer, vilket konstaterats i flera studier (Nordfeldt, 2012; Knutagård et al., 2020; Samzelius, 2020).

I Socialstyrelsens kartläggning redovisas att en tredjedel av föräldrarna som bodde med sina barn inte har några andra behov utöver boendet, vilket gällde nästan 1 700 föräldrar. Knappt en femtedel av föräldrarna som levde med minst ett av sina barn hade framför allt behov av stöd till följd av arbetslöshet eller brist på sysselsättning medan 49 procent uppgavs ha ekonomiska problem, antingen behov av skuldsanering eller ekonomiskt bistånd. Bland föräldrar som inte bodde med sina barn rapporterades betydligt högre förekomst av missbruk och psykisk ohälsa (Socialstyrelsen, 2017).

De flesta barnfamiljer som var hemlösa under mätveckan bodde inom det som brukar kallas för den sekundära bostadsmarknaden, det vill säga långsiktiga boenden utan besittningsrätt som organiserades genom kommunen. Detta gällde nästan 54 procent av alla föräldrar. Detta reflekterar även den

stora ökning av sociala kontrakt som har skett under senare år. Mellan 2008 och 2013 ökade antalet sociala kontrakt i Sverige från 11 700 till 16 386, vilket var en ökning på cirka 45 procent på bara fem år. Enligt Boverket (2014) kunde denna ökning framför allt tillskrivas barnfamiljer. Sex år senare, år 2019, rapporterade Boverket en ytterligare ökning med 62 procent till 26 100.

Drygt 20 procent av alla föräldrar med barn befann sig i akut hemlöshet när mätningen gjordes. Detta utgjorde en ökning på 60 procent i jämförelse med situationen sex år tidigare när den senaste mätningen gjordes. Drygt 75 procent av föräldrarna i akut hemlöshet var utlandsfödda. Personer med ursprung i Mellanöstern och Afrika utgjorde 57 procent av alla akut hemlösa föräldrar. I de andra situationerna fanns en högre andel föräldrar födda i Sverige, även om föräldrar med utländsk bakgrund genomgående var överrepresenterade, sett utifrån deras proportion av befolkningen i Sverige. Bland den grupp som befann sig i akut hemlöshet var även den stora andelen ensamstående mödrar noterbar, då de utgjorde över 50 procent av de föräldrar med barn som befann sig i denna situation. Liknande mönster är även framträdande i lokala kartläggningar (Stockholms stad 2019; Mönefors Bertell & Åberg, 2020).

I ett pågående forskningsprojekt, *Skånska hem: Mottagande, etablering eller exkludering – hemlöshetspolitik och strategier för flyktingars bosättning*¹, studeras de skånska kommunernas hantering av bosättning av anvisade nyanlända i förhållande till mer traditionella grupper av hemlösa. En preliminär slutsats är att på grund av bostadsmarknadens karaktär tenderar nyanlända att flytta till kommuner där det är möjligt att få en bostad snarare än till kommuner där det är möjligt att få ett arbete. En annan utmaning som synliggjorts i forskningsprojektet Skånska hem är att kommuner hanterar Bosättningslagen väldigt olika. I vissa kommuner håller man strikt på två år och därefter ska hushållet ha hittat en bostad (gärna i en annan kommun). I andra kommuner tar man fasta på ett kommunalt ansvar i fyra år och därefter sägs hyresgästerna upp. I några kommuner ser man hushållen som långsiktiga medborgare och sörjer för att de får mer permanenta boendelösningar direkt och som inte avses avslutas efter varken två eller fyra år. Även om fokus i Skånska hemprojektet har varit de skånska kommunerna är det uppenbart att det inte går

¹ Delar av den forskning som ligger till grund för detta kapitel har bedrivits med stöd av Formas inom deras nationella forskningsprogram för hållbart samhällsbyggande för forskningsprojektet, *Skånska hem: Mottagande, etablering eller exkludering – hemlöshetspolitik och strategier för flyktingars bosättning* (Dnr: 2018-00079).

att tala om en svensk modell. Det är en enormt stor variation mellan hur kommuner hanterar anvisningen av å ena sidan nyanlända, å andra sidan mer traditionella grupper av hemlösa.

Gruppen anvisade nyanlända är inte tänkta att vara en potentiell grupp av de som definieras som hemlösa. I de större svenska städerna har dock nya kommunala riktlinjer utarbetats som gör en skillnad mellan strukturellt hemlösa och socialt hemlösa. De senare anses tillhöra socialtjänstens målgrupp medan de förstnämnda förväntas lösa sin boendesituation på egen hand. De strukturellt hemlösa räknas inte som hemlösa, utan deras utmaning är att de saknar en egen bostad. För att definieras som hemlös behöver individen eller hushållet ha speciella svårigheter. Bostadsbrist, trångboddhet och bristande förankring på bostadsmarknaden räknas inte hit. Detta leder till ett moment 22.

Flera kommuner har infört kommunala riktlinjer som gör en åtskillnad mellan strukturellt och socialt hemlösa. Många forskare har uppmärksammat just de riktlinjer som införts i Malmö och Göteborg, men i sitt avhandlingsarbete visar Samzelius (2020) att liknande riktlinjer även är vanliga bland kommuner och stadsdelar i Stockholmsområdet. Utifrån Malmö stads kommunala riktlinjer hänvisas strukturellt hemlösa till nödbistånd. Om du är en enskild individ innebär nödbistånd att du kan få hjälp för natten, men måste söka ny hjälp varje dag för att få tak över huvudet. I Malmö gäller en vecka för barnfamiljer. Den pågående pandemin har inte haft någon effekt på hur nödbiståndet hanterats. I Göteborg har man dock förlängt nödbiståndet för att minska omflyttningar på grund av pandemin. Dessa kommunala riktlinjer har mött kritik från flera håll (Sahlin, 2020; Hermans et al., 2020; Samzelius, 2020; Runquist, 2021).

Det finns flera problem gällande kategoriseringen av individer eller hushåll som antingen strukturellt eller socialt hemlösa. För det första är det rimligt att söka strukturella orsaker för hemlöshet som problem, men problematiskt att koppla detta till individer. Det finns en stor sannolikhet att de som definieras som strukturellt hemlösa och som inte har några andra problem än avsaknaden av en egen bostad över tid drabbas av sociala problem. Detta gör att strukturellt hemlösa befinner sig i en riskgrupp för att bli socialt hemlösa. Longitudinella studier från Australien visar att det är större sannolikhet för att individer utvecklar psykisk ohälsa eller missbruksproblem till följd av en

hemlöshetssituation än att missbruk och psykisk ohälsa är en orsak till deras hemlöshet (Johnson & Chamberlain, 2008).

I utredningen ”Sänk tröskeln till en god bostad” (SOU 2022:14) lyfts ett förslag fram som riktar sig särskilt till bostadslösa barnfamiljer. Det kan ses som ett förslag till en social housing för just denna målgrupp. Bostadspolitikens generella drag går mer mot insatser som riktas mot specifika målgrupper. I detta sammanhang kan förslaget ses som utbyggnaden av en social bostadsmarknad för en målgrupp som tillhör dem som betraktas som strukturellt hemlösa. Därigenom förstärks föreställningen om strukturellt hemlösa som en etnifierad grupp av fattiga, vars behov inte inryms i den ordinarie bostadsmarknaden utan kräver en särnytta, med andra ord social housing. Trots att problemet med deras svårigheter att få en bostad ses som ett strukturellt problem tillskrivs de ett individuellt ansvar för att finna en bostad på egen hand. De som definieras som strukturellt utsatta osynliggörs som socialt utsatta och många socialtjänster anser inte heller att de är särskilt utsatta. I dag befinner sig dessa individer och familjer i en rad olika typer av inofficiella och officiella sÄrlösningar som ofta är dåliga former av social housing, men de beskrivs ej som sådana.

Det är många grupper som i dag har det mycket svårt att komma in på den ordinarie bostadsmarknaden. Forskare har pekat på framväxten av ett bostadsprekariat (Listerborn, 2021) som till stor del består av människor med utländsk bakgrund. Denna bostadsöjämlighet drabbar bredare grupper i samhället än dem som definieras som hemlösa.

Ingrid Sahlin (2020) visar i en studie att indelningen i socialt och strukturellt hemlösa ofta innebär att de som definieras som strukturellt hemlösa till stor del består av självbosatta och till stor del nyanlända flyktingar. De består ofta av barnfamiljer som är hänvisade till tillfälliga boendeformer, som exempelvis vandrarhem eller inneboende. Sahlin diskuterar detta vidare genom att lyfta fram dikotomin ovärdiga och värdiga fattiga (se även Geremek, 1991). Tidigare var det ofta ensamstående män med missbruk och psykisk ohälsa som definierades som ovärdiga. Hemlöshetsarbetet har under lång tid arbetat efter en kvalificeringslogik om att hemlösa behöver visa att de klarar av att bo innan de kan få en egen bostad. Detta system kallas boendetrappan, där personer som befinner sig i hemlöshet steg för steg måste visa att de ”klarar av att bo” (Sahlin, 1996). Att gruppen strukturellt hemlösa till stor del består av ensamstående mammor med barn med utländsk bakgrund innebär i prak-

tiken att det nu är de som betraktas som ovärdiga. Trots att orsaken till deras hemlöshetssituation ses som strukturell förläggs ansvaret för att hitta en bostad på individerna själva. Det blir med andra ord en form av responsibilisering där föräldraansvaret betonas trots bostadsbrist. Sahlin menar att detta leder till att de strukturellt hemlösa barnfamiljerna ofta hänvisas till mycket sämre boendialternativ än exempelvis ensamstående män med missbruksproblem. Detta är ett tydligt avsteg från det skydd som samhället historiskt prioriterat för kvinnor och särskilt för barn (Sahlin, 2020, s. 43). Genom införandet av nödbistånd för strukturellt hemlösa osynliggörs barnen som en sårbar grupp som samhället bör skydda.

Hur dessa förändringar upplevs av de som är drabbade lyfts fram av Tove Samzelius (2020) i en avhandling där hon beskriver fattigdomens och hemlöshetens konkreta konsekvenser för ensamstående mödrar med utländskt ursprung och deras barn. Samtidigt sätter hon in individernas situation i ett större välfärdspolitiskt sammanhang. Studien visar hur parallella förändringar på bostadsmarknaden, på arbetsmarknaden och i socialförsäkrings-systemet, samt en förändrad syn på individens ansvar i det svenska samhället, förefaller ha slagit hårdare mot de mest sårbara inom denna grupp än mot andra hushåll med barn. Trots att problemen är strukturellt betingade är det ofta svårt att få hjälp, då det ses som individens eget ansvar att lösa sin bostadssituation, även om en förälder saknar resurser och kapital. Konsekvenserna för de som drabbas kan vara förödande och bland annat ge upphov till långvarig ekonomisk utsatthet, psykosomatiska besvär, känslor av vanmakt och av att bli avhumaniserad, något som också förstärkte känslan av att inte inkluderas i den svenska samhällsgemenskapen.

Avslutande diskussion

Hur kan vi förstå betydelsen av att allt fler av de som far illa av både hemlöshet och fattigdom har en annan etnisk bakgrund än svensk? Att betrakta och konstruera de som är socialt och ekonomiskt utsatta i ett samhälle som annorlunda och utanförstående är vanligt förekommande och klarlagt i en lång rad vetenskapliga studier. Lister (2020) definierar brist på erkännande från det omgivande samhället som en form av symbolisk exkludering, vilket bidrar till att bli behandlad som ”den andre”. Lister definierar detta som

”andrefiering” (othering), en process där ”icke-fattiga” har makten att utveckla en diskurs färgad av en moralisk stigmatisering av fattiga. Denna differentiering förstärker en indelning av ”vi” och ”dem”. Konstruktionen av fattiga som ”den andre” återspeglas ofta i såväl bemötande som attityder vid social interaktion samt samhällsliga institutioner och även i mediala diskurser (ibid.). Detta kan i sin tur även komma att reflekteras i riktlinjer eller policy-förslag, vilket vi har visat i detta kapitel.

Om man utöver att vara fattig dessutom tillhör dem i ett samhälle som saknar tidigare förankring till plats och rådande kultur har även detta betydelse i förhållande till att oftare ifrågasättas av omgivningen. I den sociologiska klassikern *Etablerade och outsiders* kartlägger Elias och Scotson (1999) den konflikt och dynamik som uppstår när en omfattande grupp flyttar in och under en kort period bor på en ort där de med etablerad tillhörighet konstruerar och differentierar de nyanlända med stigmatiserande föreställningar om moralisk underlägsenhet och lägre social status. En central slutsats ur studien är att ojämlik maktfördelning är central för att förstå hur ”etablerade” kan definiera ”outsiders” som underordnade och avvikande från rådande sociala normer (ibid.).

Det är knappast osannolikt att främmandegörande diskurser kan möjliggöra politiska initiativ och medial retorik som i hög grad fokuserar på individuella och moraliska tillkortakommanden som en bidragande och central förklaringsmodell till social utsatthet. Den form av ”andrefiering” som kategoriserar fattiga som annorlunda eller moraliskt lägre stående kan sannolikt även utgöra en försvårande barriär mot inklusion, då påförandet av låg status och moralisk underlägsenhet ytterligare förstärker avståndet mellan ”etablerade” och ”outsiders” (jfr Elias & Scotson, 1999; Lister, 2020). Att uteslutande fokusera på ursprung, eller etnicitet, kan medverka till att vi undviker att se hur andra faktorer också spelar en viktig roll för hur vi bör förstå vad som orsakar social utsatthet och vilka förslag på åtgärder som behöver läggas fram.

Referenser

- Boverket (2014) *Uppföljning av den sekundära bostadsmarknaden 2013. De sociala hyreskontraktens kvantitativa utveckling åren 2008–2013*. Karlskrona: Boverket.
- Elias, N. & Scotson, J.L. (1999) *Etablerade och outsiders. En sociologisk studie om grannskapsproblem*. Lund: Arkiv.
- Geremek, B. (1991) *Den europeiska fattigdomens betydelse*. Stockholm: Ordfront.
- Hermans, K., Dyb, E., Knutagård, M., Novak-Zezula, S. & Trummer, U. (2020) 'Migration and Homelessness: Measuring the Intersections'. *European Journal of Homelessness*, 14(3): 13–34.
https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2020/EJH/EJH_14-3_A1_v02.pdf
- Hjort, T. (red.) (2019) *Det yttersta skydds nätet - om arbete med socialbidrag*. Lund: Studentlitteratur.
- Hobson, F. (2002) *The impact of the two-child limit in Universal Credit*. House of Commons Library.
file:///C:/Users/toves/Downloads/2cl_fertility_310322.pdf
<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9301/CBP-9301.pdf>
- Johnson, G. & Chamberlain, C. (2008) Homelessness and Substance Abuse: Which Comes First? *Australian Social Work*, 61(4): 342–356.
- Knutagård, M. (2019) Ekonomiskt bistånd och hemlöshet. I: T. Hjort (red.), *Det yttersta skydds nätet – om arbete med socialbidrag*. Lund: Studentlitteratur.
- Knutagård, M., Kristiansen, A., Larsson, K. & Sahlin, I. (2020) 'Hemlöshet' *Forskning i korthet*, no. 14: 1–8.
<https://forte.se/app/uploads/2020/05/forskning-i-korthet-hemloshet.pdf>
- Lister, R. (2020) *Poverty*. Andra upplagan. Cambridge/Malden: Polity Press.
- Listerborn, C. (2021) The new housing precariat: experiences of precarious housing in Malmö, Sweden. *Housing Studies*, 1–19.
<https://doi.org/10.1080/02673037.2021.1935775>
- Mood, C & Jonsson, J. (2019) Den nya fattigdomen. I: J. Björkman & P. Hadenius (red.), *Det nya Sverige. Riksbankens Jubileumsfonds årsbok 2019*. Göteborg & Stockholm: Makadam Förlag.
- Mönfors Bertell, A. & Åberg, M. (2020) *Kartläggning av barnfamiljer i akut hemlöshet i Ekerö, Järfälla, Sollentuna, Sundbyberg, Upplands-Bro och Upplands Väsby*. Rapport 2020:4. Sollentuna: FoU Nordväst.
- Nordling, V. (2017) *Destabilising Citizenship Practices? Social work and undocumented migrants in Sweden*. Akademisk avhandling. Lund: Lunds universitet.
- Nordfeldt, M. (2012). A Dynamic Perspective on Homelessness: Homeless Families in Stockholm. *European Journal of Homelessness*, 6(1):105-123.
- Orloff, A. (2002) Explaining US welfare reform. *Critical Social Policy*, 22(1): 96-118.

- Runquist, W. (2021) *Hur har andrahandslägenheter i Malmö kommun fördelats till hemlösa över tid? En studie av prioriteringar och exkluderingar*. Research Reports in Social Work 2021:5. Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Sahlin, I. (1996) *På gränsen till bostad—Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv.
- Sahlin, I. (2018) Misstänkliggörandet av socialbidragstagare. I: M. Dahlstedt & P. Lalander (red.), *Manifest – för ett socialt arbete i tiden*. Lund: Studentlitteratur.
- Sahlin, I. (2020) Moving targets: On reducing public responsibilities through re-categorising homeless people and refugees. *European Journal of Homelessness*, 14(1): 27–54.
- Samzelius, T. (2020) *A vicious circle of silent exclusion: Family homelessness and poverty in Sweden from a single-mother perspective*. Akademisk avhandling. Malmö: Malmö University.
- Socialstyrelsen (2017) *Hemlöshet 2017: omfattning och karaktär*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2020:46: *En gemensam angelägenhet*. Betänkande av Jämlikhetskommissionen. Stockholm: Finansdepartementet.
- SOU 2022:14. *Sänk tröskeln till en god bostad*. Betänkande av utredningen om en socialt hållbar bostadsförsörjning.
- Stockholms stad (2019) *Barnfamiljer med socialtjänstkontakt i Stockholms stad som lever under osäkra boendeförhållanden*. Socialförvaltningen. Tjänsteutlåtande D nr 311-213/2019, 2019-05-29.
- Sydsvenskan (2018) *Snabb ökning av ekonomiskt bistånd till flyktinginvandrare väntas*. <https://www.sydsvenskan.se/2018-12-27/snabb-okning-av-ekonomiskt-bistand-till-flyktinginvandrare> (hämtad 2018-12-27)
- Vernby, K. & Dancygier, R. (2018) *Etniska hierarkier och diskriminering på arbetsmarknaden. Resultat från ett faktoriellt fältexperiment*. IFAU Rapport 2018:21.